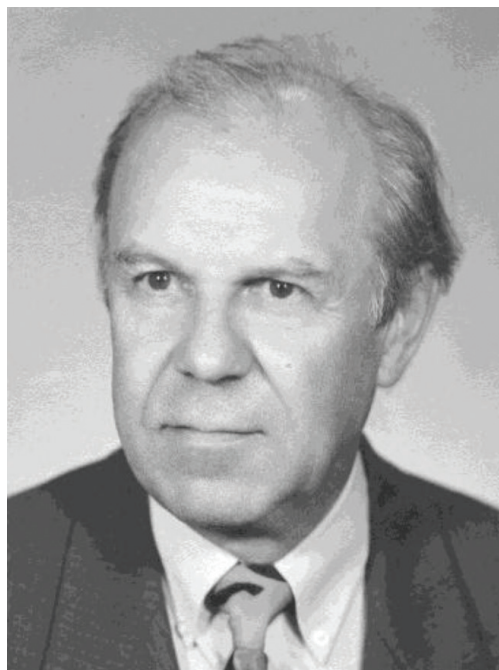

Spomienka na RNDr. Branislava Matouška, CSc.

In memory of RNDr. Branislav Matoušek, CSc.

Dňa 5.9.2025 nás vo veku nedožitých 92 rokov navždy opustil významný ornitológ, teriológ, múzejník, historik slovenskej ornitológie a zoológie a bibliograf RNDr. Branislav Matoušek, CSc. Hoci jeho život a dielo bolo hodnotené už pri viacerých iných príležitostiach, na tomto mieste si dovoľím stručne zrekapitulovať najdôležitejšie momenty v jeho živote a práci. Dr. Matoušek sa narodil 21.12.1933 v Trnave v rodine ďalšieho významného múzejníka a ornitológa Františka Matouška (1905 – 1997), prvého riaditeľa Krajského (dnes Západoslovenského) múzea v Trnave. Tu navštevoval i ľudovú školu a gymnázium, ktoré ukončil maturitou v roku 1952. V tomto roku začal aj vysokoškolské štúdium na Biologickej fakulte Univerzity Karlovej, odkiaľ po 1. semestri prestúpil na Prírodovedeckú fakultu Slovenskej univerzity (dnes Univerzity Komenského), odbor biológia-chémia, špecializácia zoológia, ktorú úspešne absolvoval v roku 1957 s titulom promováný biológ. Postgraduálne štúdium ukončil v roku 1967 získaním titulu kandidáta biologických vied (CSc.) na Ústave pro výskum obratlovců ČSAV v Brne a neskôr, v roku 1969, získal na Univerzite Komenského v Bratislave i akademický titul RNDr.

Po skončení vysokej školy jeho profesionálna dráha smerovala do oblasti múzejníctva, kde po krátkom pôsobení v Krajskom múzeu v Trnave v rokoch 1957 – 1958 prešiel natrvalo do Slovenského národného múzea v Bratislave. Tu pracoval až do odchodu do dôchodku v roku 1997 ako zoológ, vedúci vertebratologického oddelenia, riaditeľ Prírodovedného múzea SNM a Ústredný riaditeľ Slovenského národného mú-

Obr. 1. RNDr. Branislav Matoušek, CSc. (foto: archív A. Trnku)
Fig. 1. RNDr. Branislav Matoušek, CSc. (photo by A. Trnka archive)

zea. No i potom ešte ďalších päť rokov (do roku 2002) pokračoval v práci na čiastočný pracovný úväzok. Za zásluhy o rozvoj slovenského múzejníctva a uchovanie kultúrneho dedičstva dostal v roku 1992 cenu Andreja Kmeťa.

Avšak popri tejto práci na prvom mieste bola pre neho vždy ornitológia. Málokto však vie, že ako mladý chcel Branislav Matoušek pôvodne študovať medicínu. Na profesionálnu dráhu prírodovedca ho nasmerovali jeho otec a učiteľ na gymnáziu prof. Ján Kaluža, ktorý bol tiež prírodovedec a jeden z neskorších spoluzakladateľov zoologickej záhrady v Bojniciach

Obr. 2. Branislav Matoušek na našej farme. (foto: archív A. Trnku)

Fig. 2. Branislav Matoušek on our farm. (photo by A. Trnka archive)

a Bratislave. Záujem a lásku k ornitológii a prírode vôbec pritom získaval od detských rokov práve prostredníctvom otca, ktorý ho už ako štvorročného brával do terénu v okolí Trnavy. Podobne i väčšinu terénnych exkurzií v neskorších rokoch realizoval so svojim otcom. Mal som to šťastie sa takýchto spoločných exkurzií ešte s oboma Matoušovcami niekoľkokrát zúčastniť, napríklad pri vyhľadávaní hniezdných kolónií drozda čviktavého na Považí. Bolo pre mňa veľkou školou ich sledovať pri práci v teréne. Tu som si všimol po prvý raz aj výbornú pozorovaciu schopnosť B. Matouška, o ktorej ma presvedčil i neskôr počas nasledujúcich exkurzií, napríklad pri náleze hniezda strakoša veľkého na rašelinisku Rudné pri Suchej hore alebo vyhľadávaní hniezd labtušiek lesných v Suchovskom háji pri Trnave. Mal pritom veľké znalosti týkajúce sa i samotných hniezd a vajec vtákov. Vždy sa pozeral a videl oveľa ďalej než my ostatní. Spomínam si, ako som mu z našej záhrady priniesol staré hniezdo zelenky obyčajnej, aby mi potvrdil správnosť mojej identifikácie. Na moje prekvapenie si ho však pomerne dlho prezeral až som mal pocit, že s určením pôvodcu hniezda

Obr. 3. Aj ako 90-ročný sa stále živo zaujímal o ornitológiu. (foto: archív A. Trnku)

Fig. 3. Even at the age of 90, he still had a keen interest in ornithology. (photo by A. Trnka archive)

váha. Po hodnej chvíli mi však povedal: „Vidíš tú odlišnú štruktúru stavby v jej spodnej časti? Tá zelenka si postavila hniezdo na základe iného starého hniezda.“ Zahanbil som sa.

V neskorších rokoch sa už terénnej ornitológii venoval menej, ale vždy sa zaujímal o prácu v teréne iných. Pri návrate z Trnavských rybníkov, ktoré boli jeho srdcovou ornitologickou lokalitou po niekoľko desaťročí, mi nikdy nezabudol pripomenúť, aby som všetky pozorovania zapísal do druhej kartotéky, ktorú spolu s jeho otcom viedol celý život. Precíznosť a vytrvalosť, s akou zaznamenával všetky publikované i nepublikované údaje do tejto kartotéky, a potom neskôr pri spracovávaní bibliografií jednotlivých osobností ornitológie a zoológie, či vyhľadávaní mien vtákov bola ďalšia vlastnosť, ktorú som, a nie jediný, u neho obdivoval. Tieto vlastnosti sa prejavili aj pri redigovaní ornitologického časopisu Tichodroma, v ktorom pri 12 jeho ročníkoch (1987 – 1990 a 1995 – 2004) zastával funkciu vedeckého redaktora, zostavovateľa a/alebo výkonného redaktora. Aby udržal trend s inými časopismi, už ako dôchodca sa naučil ovládať

počítač, internet (mail) a prácu vo Worde. Spoločne sme potom chodili po večeroch tlačiť zrkadlovo celé ročníky Tichodromy na pauzáky ku mne na fakultu a takto ich odovzdával trnavskému tlačiarovi, aby sa ušetrili peniaze na samotnú tlač a väzbu. A hoci počas aktívneho pracovného zamestnania publikoval viac ako 300 odborných, vedeckých a populárno-náučných článkov a monografií, stál pri zrode a rozvoji Slovenskej ornitologickej spoločnosti (teraz SOS/BirdLife Slovensko) a jej odborného časopisu Tichodroma, zaslúžil sa o vznik a pravidelné organizovanie Feriancových dní a udeľovanie medaily Oskára Ferianca významným slovenským i zahraničným ornitológom a zoológom, najvýznamnejšie obdobie jeho pracovnej činnosti bolo pre neho paradoxne po odchode do dôchodku, kedy mohol, ako sám hovoril: „naplniť svoje celoživotné ciele“. Tým bola predovšetkým Ornitologická bibliografia Slovenska s viac ako 11 000 literárnymi prameňmi a kompletným registrom druhov a autorov a dvojdielny 925 stranový Pôvod a význam vedeckých mien vtákov s cca 20 700 heslami. Popritom publikoval ďalších asi 100 najmä bibliografických prác, vrátane rozsiahlejšieho Kompendia osobných bibliografií prírodovedných osobností so vzťahom k Slovensku, ktorého 1. zväzok vyšiel v roku 2017. Stále sa pritom živo zaujímal o súčasné dianie v ornitológii a zoológii, zúčastňoval sa, kým mu to zdravie dovoľovalo, seminárov a konferencií s ornitologickým zameraním. Pomerne časté a dlhé boli aj naše spoločné diskusie na rôzne ornitologické témy spojené s jeho spomienkami na minulosť. A i keď väčšinu rozhovorov končil slovami: „to je už iná ornitológia ako za mojich čias“, rád sa nechal vniesť aj do súčasnej problematiky. Škoda len, že svoje bohaté spomienky a rozprávačsky talent nepretavil do písomnej podoby ako som ho vždy nabádal. Určite by to bol ďalší významný počin k poznaniu histórie ornitológie na Slovensku.

Obr. 4. ... a stále mal rád aj zmrzlinu. (foto: archív A. Trnka)
Fig. 4. ... and he still loved ice cream. (photo by A. Trnka archive)

Branislav Matoušek nám však nezanechal len svoje bohaté životné dielo, ale bol a je pre nás aj veľkým príkladom a vzorom v osobnom živote. Spojené sú s tým ďalšie jeho charakterové vlastnosti, akými sú skromnosť, zhovievavosť a priateľskosť. Keď som mu ako mladý začínajúci autor dal na prečítanie niektoré moje prvotiny, každú prípadnú kritiku končil slovami: „v tvojom veku by som to asi aj ja tak napísal“. A keďže som mal možnosť s ním často tráviť aj posledné roky a dni života, hlboko na mňa zapôsobila tiež jeho veľká pokora k životu a smrti. Starobu a s ňou spojené zdravotné problémy prijímal ako nevyhnutnú súčasť jeho života. Mal len jedno želanie, aby mohol zomrieť doma. To sa mu však, žiaľ, vzhľadom na nevyhnutnú hospitalizáciu v nemocnici, nespĺnilo. Jeho práca a život bude pre nás stále veľkou inšpiráciou. Česť jeho pamiatke.

Alfréd Trnka

Došlo: 19.12.2025

Online: 18.1.2026